

**A Look at the Concept of Weapons Pattern: A Critique
of Regulation of Army Weapons and Equipment
Pattern Codification**

Qasem Fouladi¹

1- PhD in Future Studies

Abstract:

Undoubtedly, the selection and acquisition of weapons and equipment is one of the major concerns of countries. In this way, attempts were made to reduce the concerns in the 1980s which eventually led to development of "Regulation of Army weapons & equipment Pattern codification" by Armed Forces Headquarters in 1386. The purpose of this research is make this sense in the stakeholders of defense acquisition that almost 10 years have passed since the announcement and implementation the regulation needs to rethink its meaning and processes. To this end, the content and theme analysis of the regulation and interviews with some experts on the defense acquisition have been used. Initial results were then presented to about 40 persons involved in the defense acquisition and their views were summarized and applied. The research findings show that what is nowadays known as the "weapon pattern" is more of a format designed to express the need for a specific weapon system or equipment; Simply put, the term "pattern" refers to the format, not to the "weapon"; and the existing patterns may not fully meet the expectations that experts have on the pattern of the weapon. It is worth revisiting the concept of weapon pattern. This implies a series of gaps in existing defense planning concepts, approaches, structures, methods, and processes - especially long-term ones. Of course, what is certain is that the final output of the weapon pattern should lead to the prioritization of today and future's weapons and equipment of the armed forces in light of the changes in the security-defense environment and the creation of a defensive power.

Keywords: weapon acquisition, weapon pattern, weapons & equipment pattern

نگاهی مجدد به مفهوم الگوی سلاح: نقد نظام‌نامه

تدوین الگوی تسلیحات و تجهیزات

نوع مقاله: پژوهشی (تاریخ دریافت: ۹۸/۸/۲۰ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱/۶)

دوره ۱۳ شماره ۴ (پیاپی ۴۶)
زمستان ۱۳۹۸

دکترای آینده پژوهی و مدرس دانشگاه دفاع ملی

قاسم فولادی

چکیده

بدون شک، انتخاب و اکتساب سلاح و تجهیزات دفاعی یکی از دغدغه‌های مهم کشورها است. در این راستا، در دهه ۱۳۸۰ تلاش‌هایی برای کاهش این دغدغه‌ها در بخش دفاع انجام پذیرفت که در نهایت منجر به تهیه سند "نظام‌نامه تدوین الگوی تسلیحات و تجهیزات ن.م." توسط ستاد کل نیروهای مسلح در سال ۸۶ و ابلاغ آن در سال ۱۳۸۷ شد - که در جای خود کار ارزشمندی بود. این پژوهش با هدف ایجاد این حس در ذینفعان اکتساب سلاح و تجهیزات دفاعی انجام شده است که نظام‌نامه مذکور پس از گذشت تقریباً ۱۰ سال از ابلاغ و اجرای آن، نیاز به بازنگری در مفهوم و فرایندهایش دارد. برای این منظور، از تحلیل محتوا و مضمون نظام‌نامه و مصاحبه‌های انجام‌شده با برخی صاحب‌نظران نظام اکتساب سلاح و تجهیزات استفاده شده است. سپس نتایج اولیه برای حدود ۴۰ نفر از دست‌اندرکاران اکتساب سلاح و تجهیزات ارائه و نظرات آن‌ها نیز جمع و اعمال گردیده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد آنچه امروزه به‌عنوان "الگوی سلاح" رایج است بیشتر معطوف بر قالب و قواره‌ای (فرمتی) است که برای بیان نیاز به یک سامانه سلاح یا تجهیز مشخص و معین طراحی شده است و الگوهای رایج موجود نمی‌توانند انتظاراتی که صاحب‌نظران از الگوی سلاح دارند را به‌طور کامل برآورده سازند، لذا نیاز به بازنگری در مفهوم الگوی سلاح احساس می‌شود. این امر حاکی از وجود یک سلسله‌خاها در مفاهیم، رویکردها، ساختار، روش‌ها و فرایندهای موجود طرح‌ریزی دفاعی - بخصوص بلندمدت - است. البته آنچه مسلم است خروجی نهایی مبحث الگوی سلاح بایستی به تعیین تسلیحات و تجهیزات برترساز اولویت‌دار امروز و آینده نیروهای مسلح با توجه به تغییر و تحولات محیط امنیتی - دفاعی منجر شود و خلق قدرت دفاعی را به دنبال داشته باشد.

واژگان کلیدی: اکتساب سلاح و تجهیزات، الگوی تسلیحات و تجهیزات، الگو سلاح

۱- مقدمه

بدون شک، انتخاب و اکتساب سلاح و تجهیزات دفاعی از سیاست‌ها، استراتژی‌ها، دکترین‌های نظامی، و شاید در یک کلام بتوان گفت از رویکرد دفاعی ج.ا.ایران تأثیر می‌پذیرند. شواهد حاکی از آن است که فضای جنگ حال و آینده دیگر یک درگیری نظامی صرف نیست، بلکه ابزار قدرت دیگر نظیر سیاست، اقتصاد، فرهنگ، و ... وارد این فضا شده‌اند. اگر روزی از "اصول جنگ" صحبت می‌شد، اکنون از "اصول ملی جنگ" سخن رانده می‌شود. "اصول ملی جنگ" یعنی، هدایت قدرت ملی به سمت پیروزی. یعنی، از طریق یک راهبرد هماهنگ سیاسی، امنیتی، اقتصادی، به طرف مقابل یورش بردن؛ بنابراین، اگر در گذشته صحنه‌ی جنگ بسیار محدود بود و صرفاً اهداف فیزیکی و عمدتاً نظامی را در بر می‌گرفت، امروز ابعاد نظامی و غیرنظامی را تحت پوشش قرار می‌دهد. این هجوم همه‌جانبه، دفاع همه‌جانبه را می‌طلبد؛ رویکردی که امام خمینی (ره) از آن به عنوان "استراتژی دفاع همه‌جانبه" کردند (امام خمینی، ۱۳۶۷)، و مقام معظم فرماندهی کل قوا مدظله العالی در مقابل اعلان جنگ توسط دشمن، دفاع همه‌جانبه را مطرح کرده و بر روی همه‌جانبه بودن آن نیز تأکید نموده‌اند (بیانات رهبری، ۱۳۸۰). در این صورت، نحوه‌ی مقابله‌ی ج.ا.ایران با تهدیدات فعلی و بالقوه بایستی بر اساس اصول دفاع همه‌جانبه طرح‌ریزی شده و به دنبال آن نیازهای (کمبودهای) نیروهای مسلح استخراج گردد. شاید بعد از کلام خداوند متعال "و اعدوا لهم ما استطعتم من قوه ... (انفال، ۶۰)"، این سخن امام خمینی (ره) بایستی سرلوحه‌ی طرح‌ریزی دفاع همه‌جانبه قرار گیرد که باید نبض تفکر و نیاز آینده جامعه را همیشه در دست خود داشت و همواره چند قدم جلوتر از حوادث، مهبیای عکس‌العمل مناسب بود (امام خمینی، ۱۳۶۷). چند قدم جلوتر بودن و ابتکار عمل را در دست داشتن نیازمند "خلاقیت و نوآوری" است، نه انفعالی عمل کردن در برابر تهدید و دشمن. سلاح‌ها و تجهیزات تقلیدی نتیجه‌ی انفعالی فکر کردن و عمل کردن است و این همان چیزی است که دشمن می‌خواهد. شاید سخن امام خمینی (ره) در وصیت‌نامه خود اشاره به همین موضوع داشته باشد که «... بدانید مادام که در احتیاجات صنایع پیشرفته، دست خود را پیش دیگران دراز کنید و به در یوزگی عمر را بگذرانید، قدرت ابتکار و پیشرفت در اختراعات در شما شکوفا نخواهد شد.» بی‌تردید، نیاز نیروهای مسلح از این قاعده مستثنا نیست. نیازها نباید تقلیدی باشند، بگونه‌ای که کشور را به رقابت با دشمنان، به خصوص آمریکا، وادار کند. امروز، تحولات فناورانه به شدت افزایش یافته و در آینده‌ای نه چندان دور، این تحولات به هجوم فناورانه تبدیل خواهند شد. ظهور این پدیده، محیط پیچیده‌ای را ایجاد کرده و تصمیم‌گیری را بسیار مشکل می‌سازد. فشارهای بیش از حد استکبار جهانی بر کشور نیز این پیچیدگی را افزایش داده است. از طرف دیگر، منابع کشور بسیار محدود است و بایستی با هوشمندی کامل نیازها تعریف و تامین شوند.

به منظور پاسخگویی به این دغدغه‌ها، در دهه ۱۳۸۰ تلاش‌هایی در این زمینه انجام پذیرفت که در نهایت منجر به تهیه سند "نظام‌نامه تدوین الگوی تسلیحات و تجهیزات ن.م." توسط ستاد کل نیروهای مسلح در سال ۸۶ و ابلاغ آن در سال ۱۳۸۷ شد. در مقدمه این نظام‌نامه به دغدغه‌های مهمی در رابطه با انتخاب الگوی سلاح اشاره شده است، از جمله: قابلیت پاسخگویی به تهدید، تناسب سلاح با تاکتیک‌ها، توانایی پیش‌بینی قابلیت‌های تهدیدکننده در آینده، قابلیت دسترسی به فناوری‌های مورد نیاز، محدودیت منابع مالی، اولویت‌گذاری، چرخه عمر سامانه سلاح. بنابراین، انتخاب یک الگوی سلاح یک مسئله چندبعدی پیچیده است که حداقل به درک بسیار خوب محیط عملیاتی امروز و آینده، درک فناوری‌ها، درک آمادی نیاز دارد. حال سوالی که در اینجا مطرح است آن است که انتظارات ذی‌نفعان از الگوی سلاح چیست؟ و بعد از حدود ۱۰ سال از پیاده‌سازی سند مذکور، آیا این نظام‌نامه توانسته است این انتظارات و دغدغه‌ها را برآورده سازد؟ پژوهش حاضر تلاش کرده است تا با استفاده از طرح چند سوال کلیدی برای صاحب نظران این حوزه و تحلیل محتوا و مضمون پاسخ‌ها و همچنین نظام‌نامه تدوین الگوی تسلیحات و تجهیزات ن.م. به دو سوال مذکور پاسخ دهد.

۲- ادبیات پژوهش

یکی از مسائل مهم و اساسی در برنامه‌های اکتساب سلاح و تجهیزات نیروهای مسلح، درک درست از نیازهای پنهان و آشکار کاربران عملیاتی است. فقدان چنین درک و فهمی از نیاز کاربران، بخش دفاع را با مشکلات زیادی مواجه می‌سازد. بررسی‌ها و شواهد نشان می‌دهند که قبل از هرگونه اقدام عملی برای طراحی یک سامانه، لازم است خواسته‌های کاربران عملیاتی شفاف گردند، زیرا در اعلام نیاز کاربران، معمولاً خواسته‌های پنهانی وجود دارند که بیان و یا آشکار نمی‌شوند (فولادی ۱۳۸۵ و ۱۳۹۶). این خواسته‌های پنهان، یکی از عوامل مهم طولانی‌شدن، هزینه‌بر شدن پروژه‌ها/ برنامه‌ها، و در نهایت، شکست احتمالی آن‌ها است (میگون‌پوری، نظری‌زاده، فولادی، امیرخانی، ۱۳۹۴).

چالش دیگر پیش روی ما در بحث نیاز نیروهای مسلح، آن است که در بیشتر موارد نیازها و دغدغه‌های نیروها مستقیماً در قالب یک سامانه یا تجهیزات از پیش تعیین‌شده (سامانه‌های موجود در دنیا) بیان می‌شوند (انتخاب تقلیدی)، که در واقع، معلوم نیست راه‌حل مناسبی برای نیاز نیرو باشد. این امر باعث شده است تا به راه‌حل‌های دیگر فکر نشود و کم‌تر نوآوری و خلاقیت صورت گیرد. اغلب، نیازهایی که به این شکل مطرح می‌شوند از اثربخشی عملیاتی لازم برخوردار نخواهند بود (فولادی، ۱۳۹۶).

نکته دیگری که بایستی به آن توجه خاص داشت، آن است که یک سامانه به‌خودی خود اثربخش نیست. اثربخشی سامانه‌ها تحت لوای یک معماری کلان دفاعی معنادار می‌شود؛ نحوه‌ی مقابله با تهدیدات حال و آینده، و ارتباط منطقی بین اجزای بنیه‌ی دفاعی (رهبری و فرماندهی، سازمان و

ساختار، نیروی انسانی، آرایه‌ها، سامانه‌ها، تجهیزات، پشتیبانی، آموزش و ...) سامانه‌ها و آرایه‌ها را اثربخش خواهند ساخت (جوشقانی، نظری‌زاده، فقیه، ۱۳۹۷).

بررسی برخی کشورهای جهان نشان می‌دهد که مفهومی به نام "الگوی سلاح / تسلیحات" وجود ندارد اما دارای یک نظام برای تعیین نیاز و مطالبات نیروهای مسلح خود هستند. این نظام خود، بخشی از یک نظام بزرگتر تحت عنوان "نظام اکتساب دفاعی" است (DAU, 2005).

کشور انگلستان، اکتساب دفاعی را چگونگی تعامل وزارت دفاع آن کشور با صنعت را جهت فراهم‌آوردن قابلیت‌های نظامی مورد نیاز حال و آینده‌ی نیروهای نظامی انگلستان بیان می‌کند. این اکتساب شامل تعیین نیازها، انتخاب، توسعه و آرایه‌ی یک راه‌کار در جهت برآورده‌سازی نیازها، پشتیبانی از تجهیزات یا سایر عناصر مرتبط با قابلیت در طول دوره‌ی عمر و در نهایت رهاسازی سامانه سلاح است (پسندیده، ۱۳۹۰: ۴).

در وزارت دفاع چین مهم‌ترین عنصر در برنامه‌های سلاح و تجهیزات، سامانه تحقیق، توسعه و اکتساب^۳ است (Pollpeter, 2014: 1). در این سامانه، اکتساب دفاعی عبارت است از اقداماتی که به منظور تبدیل منابع داخلی و خارجی به سامانه‌های سلاح توسط توسعه‌دهندگان انجام می‌شود (همان).

نظام اکتساب دفاعی^۴ از نگاه وزارت دفاع آمریکا عبارت از فرایندی مدیریتی است که به وسیله‌ی آن سامانه‌های اثربخش، هماهنگ و همساز با سرمایه‌گذاری بلندمدت و طرح‌های ساختار نیرو مسلح آمریکا، و به موقع مورد نیاز کاربران را فراهم می‌سازد (DAU, 2005: 87).

در میان ادبیات موجود عبارت دیگری تحت عنوان "فرایند اکتساب"^۵ نیز وجود دارد. از نظر وزارت دفاع انگلستان، "فرایندی است که سیاست دفاعی را به یک قابلیت نظامی برای کاربران نظامی ترجمه می‌کند". این فرایند خود شامل چند فرایند است:

- ۱) فرایندی که در آن قابلیت‌های آینده‌ای که بایستی توسعه یابند ارائه می‌گردد،
- ۲) فرایندی که در آن منابع مالی لازم جهت برنامه‌هایی که قابلیت دفاعی مورد نیاز را ارائه خواهند داد، تخصیص داده می‌شود،
- ۳) فرایندی که در آن برنامه‌های تعریف شده طی چرخه کادمیک^۶ (مفهوم، ارزیابی، نمایش، ساخت، بکارگیری، رهاسازی) اجرا می‌گردند و محصول یا قابلیت مورد نیاز به مشتری تحویل و پشتیبانی می‌شود (UK MoD, 2006).

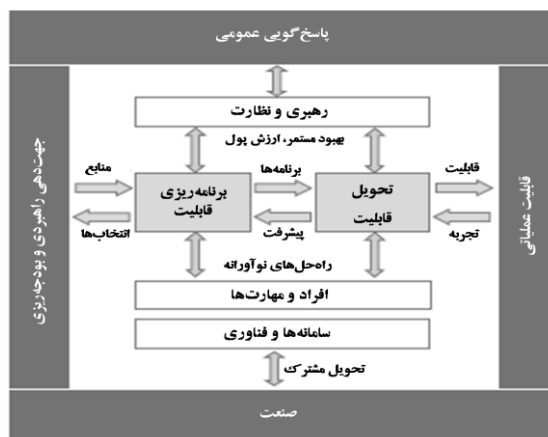
3. Research, Development, and Acquisition (RDA) System

4. Defense Acquisition System

5. Acquisition Process

6. CADMIC

به طور کلی دو ساختار در فرایند اکتساب انگلستان نقش اصلی و محوری داشته است: (۱) کمیته قابلیت‌های مشترک^۷، و (۲) تجهیز و پشتیبانی دفاعی^۸. "کمیته قابلیت‌های مشترک" به عنوان حامی اصلی قابلیت، رهبری و جهت‌گیری‌های راهبردی را به عهده داشته و طرح قابلیت را مطابق با سیاست وزارت دفاع انگلستان ارائه می‌دهد. این کمیته تصمیمات سطح بالا برای سرمایه‌گذاری را در سه حوزه قابلیت‌های "مانور صحنه نبرد"، "برتری اطلاعاتی"، و "حمله دقیق" اتخاذ می‌کند. نقش این کمیته آن است که تصمیم بگیرد چه قابلیت‌هایی مورد نیاز نیروها است و در کنار تجهیز و پشتیبانی دفاعی و تامین‌کنندگان برای اکتساب تجهیزات و سامانه‌های مورد نیاز عمل می‌کند. در سال ۲۰۰۷ آژانس تامین دفاعی و سازمان لجستیک دفاعی انگلستان با هم ادغام شده و "سازمان تجهیز و پشتیبانی دفاعی" ایجاد گشت. این سازمان مسئول ارائه طرح ۱۰ ساله تجهیز و پشتیبانی، و مدیریت منابع در سال برای برآورده ساختن نیازهای حامی و کاربران خط مقدم نظامی است. تحلیل مطالبات عملکردی، در دسترس بودن قابلیت در بازار و درجه بلوغ فناوری‌های مرتبط، ارائه راه‌حل‌ها همراه با درک شفافیت از مخاطرات، مدیریت اکتساب این راه‌حل‌ها (طرح‌ریزی، مدیریت پروژه‌ها، خدمات و دارایی‌ها) در سرتاسر چرخه عمر آن‌ها در تعامل تنگاتنگ با کاربران و حامیان وظیفه این سازمان است. در شکل ۱ نمایی از نظام اکتساب دفاعی انگلستان (۲۰۰۸) نشان داده شده است. همانطور که مشاهده می‌شود، عناصر متعددی برای شکل‌دهی به یک نظام اکتساب کلان به کار می‌روند. موفقیت کل نه تنها به حضور هر یک از عناصر بستگی دارد، بلکه به توانایی آن‌ها برای کار با یکدیگر به صورت یک کل نیز وابسته است. "طرح‌ریزی قابلیت" و "ارایه و تحویل قابلیت"، هسته‌ی اصلی نظام اکتساب را شکل می‌دهند که به وسیله‌ی افراد، سامانه‌ها، فناوری و با مدیریت و کنترل قوی و رهبری موثر، توانمند می‌گردد (DIS, 2008).

شکل ۱: نمایی از نظام اکتساب دفاعی انگلستان (۲۰۰۸)

7. Joint Capabilities Board (JCB)
8. Defence Equipment and Support (DE&S)

در این نظام ۲ هسته اصلی و محوری وجود دارد: ۱- طرح‌ریزی قابلیت^{۱۱} (تشخیص و تعیین نیازها)، ۲- ارایه و تحویل قابلیت^{۱۲} (مدیریت اکتساب قابلیت یا محصول). این دو هسته تحت لوای "مدیریت دوره عمر قابلیت"^{۱۱} قرار دارند (پسندیده، ۱۳۹۰: ۱۳). طرح‌ریزی قابلیت در پاسخ به تغییر در تهدیدها، کمبود قابلیت‌ها، الویت‌های سیاسی، محدودیت‌های منابع، از رده خارج شدن یا کهنه‌شدن سلاح و تجهیزات، تهدیدات و فرصت‌های ناشی از تحولات فناورانه، قابلیت‌های مورد نیاز آینده نیروهای مسلح را با توجه به افق زمانی و محدودیت‌های منابع شناسایی می‌کند (DIS, 2008). برنامه‌های اکتساب قابلیت بایستی انطباق‌پذیر بوده و قادر باشند با نیازهای متغیر تطبیق پیدا کنند. برای رسیدن به این امر، تجهیزات مربوط به آینده و برنامه‌های حمایتی مرتبط با قابلیت، ساختار بندی شده‌اند. در این برنامه‌ها به صورت واضح مشخص شده است که چگونه باید به سمت توسعه قابلیت‌های جدید و کاهش ریسک آن‌ها در بلندمدت در تطابق با "راهبرد صنعت دفاعی" انگلستان متمایل گردید (همان). نظام اکتساب وزارت دفاع انگلستان بر مبنای دیدگاه "کل دوره‌ی عمر قابلیت / محصول" استوار است و کل چرخه‌ی عمر یک قابلیت نظامی از مرحله‌ی مفهوم اولیه تا خلق و تغییر در عناصر و سرانجام از رده خارج کردن آن را شامل می‌شود. همچنین، نظام مذکور باید به اندازه‌ی کافی برای پاسخ‌گویی به نیازهای عملیاتی در حال تغییر، منعطف باشد. انعطاف‌پذیری باید در برنامه‌ریزی‌ها، مدیریت ریسک، فرایندهای اکتساب، طراحی قابلیت‌های آینده و ... انعکاس یابد. انعطاف‌پذیری باید در طول دوره‌ی عمر مدنظر باشد تا نظام قادر به پاسخ به تغییرات و درک فرصت‌های به‌دست‌آمده ناشی از پیشرفت‌های فناورانه باشد (همان). از ویژگی‌های چنین مدیریتی می‌توان به اتخاذ یک دیدگاه بلندمدت در رابطه با قابلیت یا محصول با توجه به سیاست دفاعی، راهبرد صنعتی، فرصت‌های تحقیق و توسعه، محدودیت‌ها و فرصت‌های کسب‌وکار، و فشارهای مالی اشاره کرد (همان)^{۱۲}.

دانشگاه اکتساب دفاعی آمریکا نیز فرایند اکتساب را با ۳ سامانه (سیستم) پشتیبان تصمیم^{۱۳} مرتبط می‌داند: (۱) سیستم تولید و یکپارچه‌سازی قابلیت‌های مشترک^{۱۴} که خروجی آن شناسایی و مستندسازی نیازهای نیروهای مسلح است، (۲) سیستم اکتساب سامانه سلاح^{۱۵} که چارچوبی مدیریتی

9. Capability Planning

10. Capability Delivery

11. Through Life Capability Management

^{۱۲} در سال ۲۰۱۴ وزارت دفاع انگلستان به دلیل افزایش طیف گسترده‌ای از وظایف، تعدد تجهیزات مورد درخواست با کیفیت بسیار بالا، فقدان مهارت‌ها و آزادی عمل مدیریتی به بازنگری نظام اکتساب خود پرداخته است. اما متأسفانه در حال حاضر این سند قابل دسترس نیست.

13. decision-support systems

14. Joint Capabilities Integration and Development System (JCIDS)

15. Defense Acquisition System

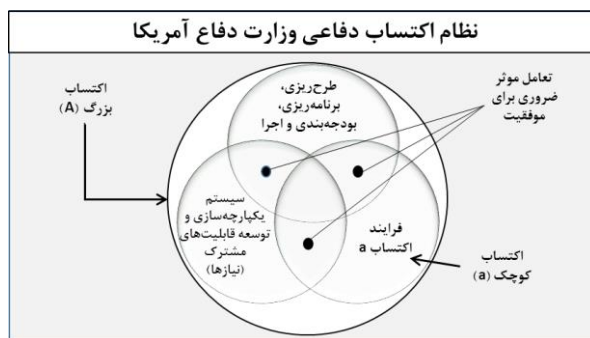
را برای ترجمه نیاز نیروها و فرصت‌های فناورانه به سامانه‌های سلاح موثر و پابرجا مهیا می‌سازد، و ۳) فرایند طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی، بودجه‌بندی و اجرا^{۱۶} که مسئولیت تصمیم‌گیری در باره تخصیص بودجه دفاعی از جمله برنامه‌های اکتساب را به‌عهده دارد (DAU, 2010). شوارتز^{۱۷} (۲۰۱۴) نیز در گزارش سالانه به کنگره آمریکا، اظهار می‌دارد که در وزارت دفاع آمریکا، اکتساب یک سامانه سلاح بایستی یک فرایند سه مرحله‌ای را طی کند:

- شناسایی یک سامانه سلاح مورد نیاز،
- اختصاص بودجه، و
- اکتساب آن.

این سه مرحله به شکل زیر سازماندهی شده‌اند:

۱- سامانه (سیستم) یکپارچه‌سازی و توسعه قابلیت‌های مشترک که نیازها را شناسایی می‌کند.
 ۲- سامانه (سیستم) طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی، بودجه‌بندی و اجرا که منابع و بودجه مورد نیاز را اختصاص می‌دهد.

۳- سامانه (سیستم) اکتساب دفاعی که سامانه‌های سلاح مورد نیاز را توسعه و یا تامین می‌کند. این مراحل در تعامل با یکدیگر به‌عنوان "اکتساب A یا اکتساب بزرگ"^{۱۸} و سامانه (سیستم) اکتساب دفاعی به‌عنوان "اکتساب a یا اکتساب کوچک"^{۱۹} شناخته می‌شوند (شکل ۲) (همان). سیستم یکپارچه‌سازی و توسعه قابلیت‌های مشترک فرایندی است که در آن وزارت دفاع آمریکا قابلیت‌های مورد نیاز خود را شناسایی، ارزیابی، و اولویت‌بندی می‌کند. غالباً این سامانه تحت عنوان "فرایند تولید نیاز"^{۲۰} شناخته می‌شود. نیازهای شناسایی‌شده در این فرایند می‌توانند به شکل‌های مختلف نظیر تغییر در دکترین، آموزش، و سازماندهی، یا اکتساب یک سامانه سلاح جدید باشد.

شکل ۲: نظام اکتساب دفاعی در وزارت دفاع آمریکا

16. Planning, Programming, Budgeting and Execution (PPBE) process
17. Schwarts
18. "Big 'A'" acquisition
19. "little 'a'" acquisition
20. The requirements generation process

فرایند یکپارچه‌سازی و توسعه قابلیت‌های مشترک در سال ۲۰۰۳ براساس رویکرد " قابلیت‌محور"^{۲۱} ارائه شد. اما قبل از این تاریخ، نیازهای ارتش آمریکا بر اساس رویکرد " تهدیدمحور"^{۲۲} تهدیدمحور^{۲۲} تعیین می‌شد. در واقع، به‌جای توسعه، تولید و بکارگیری سامانه‌ها بر اساس تهدیدات مشخص، وزارت دفاع آمریکا به شناسایی قابلیت‌های مورد نیاز خود برای دستیابی به اهداف ملی و نظامی تعیین‌شده مبادرت می‌ورزد (همان). اولین مرحله در این فرایند، ارزیابی قابلیت‌محور است که نیازهای قابلیت‌نظامی و شکاف‌های موجود را تحلیل کرده و راه‌حل‌های سامانه‌ای (سلاح و تجهیزات) و غیرسامانه‌ای^{۲۳} (غیر از سلاح و تجهیزات) را برای پرکردن شکاف‌ها توصیه می‌کند. در صورتی که نتیجه‌ی این ارزیابی راه‌حل سامانه‌ای باشد (مثلا یک سلاح)، سندی تحت عنوان "سند اولیه قابلیت‌ها"^{۲۴} تدوین می‌شود که در آن نیاز به آن راه‌حل سامانه‌ای بیان می‌گردد. شورای نظارت بر مطالبات مشترک^{۲۵} مسئول شناسایی و اولویت‌بندی مطالبات نیروها بوده و بایستی سند اولیه قابلیت‌ها قابلیت‌ها را تایید کند. این شورا می‌تواند سند را تایید کند و یک راه‌حل غیرسامانه‌ای مانند تغییر راهبرد یا تاکتیک را توصیه نماید. در صورت تایید راه‌حل سامانه‌ای توسط شورا، برنامه وارد سامانه (سیستم) اکتساب دفاعی (اکتساب a) می‌شود (همان).

سیستم طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی، و اجرا بودجه پیشنهادی برای کلیه‌ی برنامه‌های اکتساب را ارزیابی و مشخص می‌کند. سیستم مذکور، بهترین ترکیب نیروهای مسلح، تجهیزات، نیروی کار و پشتیبانی را در محدوده‌های مالی فراهم می‌سازد (همان).

از آن‌جاکه این سه فرایند بایستی در تعامل و همکاری با یکدیگر عمل کنند تا خروجی مد نظر حاصل شود، لذا بر ویژگی "یکپارچه" تاکید شده است. "جهت‌گیری‌ها و قابلیت‌های کلان دفاعی" ورودی اکتساب دفاعی بوده و خروجی آن "سامانه سلاح یا قابلیت موثر و پابرجا" است.

در بخش دفاع ج.ا.ایران، بر اساس مشاهدات و قرائن موجود، تا سال ۸۵ فرایندی که بتوان نام آن را فرایند تعیین نیاز و مطالبات عملیاتی نامید مشاهده نمی‌شود. آنچه که عملاً اتفاق می‌افتاد آن بود که از جانب نقش‌آفرینان بخش دفاع هر ساله پروژه‌هایی تعریف می‌شد. برخی از آن‌ها جهت بررسی و تصویب، به ستادکل نیروهای مسلح و موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی ارائه شده و برخی نیز در خود نیروها تصویب و اجرا می‌گردیدند. پروژه‌هایی که به ستاد کل نیروهای مسلح و موسسه ارجاع داده می‌شدند، تنها در قالب فهرستی از عناوین و برخی نیز در قالب یک سند ۱۳ صفحه‌ای تحت عنوان شناسنامه (فرم) پیشنهاد طرح تحقیقاتی ارائه می‌گردیدند که در آن از پیشنهاددهنده خواسته می‌شد تا به مواردی نظیر مشخصات عمومی طرح، مشخصات عملیاتی (کاربردی) طرح، هدف

21. Capabilities-based approach
22. Threat-based approach
23. materiel and non-materiel ways
24. Initial Capabilities Document (ICD)
25. The Joint Requirements Oversight Council (JROC)

از اجرای طرح (به طور مشروح)، سابقه طرح در داخل و خارج کشور، نتایج طرح پاسخگوی کدامیک از نیازهای دفاعی کشور در زمان حال و آینده می‌باشد، پاسخ دهد.

در سال ۸۵ پروژه‌های تحت عنوان "بررسی و تحقیق در مورد الگوهای دریافت نیازهای عملیاتی نیروهای مسلح به‌منظور تعریف و انجام پروژه‌های تحقیقاتی صنعتی و توسعه تکنولوژی و ارائه الگوی مناسب (فولادی، ۸۵)" توسط مرکز آینده پژوهی علوم و فناوری دفاعی در موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی با نظارت اداره تحقیقات ستادکل نیروهای مسلح به پایان رسید. خروجی پیشنهادی این پژوهش ۲ سند بود:

۱) سند بیانیه نیاز نیروی مسلح؛ که در آن نیروی مسلح خواسته‌های عملیاتی (قابلیت‌های عملیاتی) خود را با توجه به تحولات محیطی، تهدیدات حال و بالقوه، تدابیر، و ... بیان می‌کند که بر اساس آن راه‌حل‌های مختلف (غیرسامانه‌ای یا سامانه‌ای یا ترکیبی از آن‌ها) ارزیابی و راه‌حل یا راه‌حل‌های مناسب انتخاب می‌شود؛

۲) سند مطالبات سامانه‌ای؛ در صورتی که راه‌حل انتخابی یک سامانه یا تجهیز باشد، این سند تهیه می‌شود. این سند در واقع، به شرح و توصیف سامانه انتخابی که می‌تواند نیازهای مطرح شده در بیانیه نیاز را برآورده سازد، می‌پردازد. مطالعات به‌عمل‌آمده و بررسی ده‌ها الگوی (قواره‌ها یا فرمت‌های) مختلف مطالبات سامانه‌ای نشان داد که برای بیان مطالبات سامانه‌ای، حداقل لازم است ویژگی‌ها و عواملی نظیر: کارکرد سامانه (وظایفی که سامانه باید انجام دهد)، عملکرد سامانه (تا چه حد باید خوب عمل نماید)، پشتیبانی و لجستیک سامانه، آموزش، ایمنی، بهداشت و امنیت، تست و تحویل‌گیری سامانه، فناوری‌ها، هزینه، و زمان مد نظر قرار گیرند که تقریباً همان ویژگی‌های آمادی، عملیاتی و فنی هستند.^{۲۶}

این دو سند توسط موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی در قالب یک سند تحت عنوان "الگوی بیان نیاز به محصولات دفاعی (مطابق با نیاز عملیاتی)" ترکیب و تدوین شد.

هم‌زمان، پژوهش دیگری در مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی (سابق) ستاد کل نیروهای مسلح در حال اجرا بود که چستی مفهوم و ماهیت الگوی سلاح را دنبال می‌کرد.

با تعامل این دو پژوهش با یکدیگر در برهه‌ای خاص از زمان، مجریان مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی به این نتیجه رسیدند که مبحث بیان نیاز و مطالبات عملیاتی که در موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی دنبال می‌شد می‌تواند ایده خوبی برای مفهوم الگوی سلاح باشد.

با اتمام این دو فعالیت، اداره تحقیقات ستاد کل ن.م تصمیم گرفت تا نظام‌نامه‌ای را برای تدوین الگوهای تسلیحاتی ارائه نماید که نتیجه آن تدوین سند "نظام‌نامه تدوین الگوی تسلیحات و تجهیزات ن.م" در سال ۱۳۸۶ و ابلاغ آن در سال ۱۳۸۷ بود که در جای خود کاری بس ارزنده و شاید

^{۲۶} رجوع شود به کتاب بیان نیاز و مطالبات عملیاتی، موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی

منحصر به فرد بود. در حال حاضر، این نظام‌نامه مرجعی برای تعیین و بیان نیازها و مطالبات نیروهای مسلح شده است و تا به امروز اسناد زیادی تحت عنوان الگوهای سلاح و تجهیزات توسط ذی‌نفعان دفاعی بر این اساس تدوین شده است.

۳- روش‌شناسی

از آنجاکه این پژوهش بایستی به دو سوال زیر پاسخ می‌داد:

- ۱- انتظارات ذی‌نفعان از الگوی سلاح چیست؟
- ۲- بعد از حدود ۱۰ سال از پیاده‌سازی سند مذکور، آیا این نظام‌نامه توانسته است این انتظارات و دغدغه‌ها را برآورده سازد؟

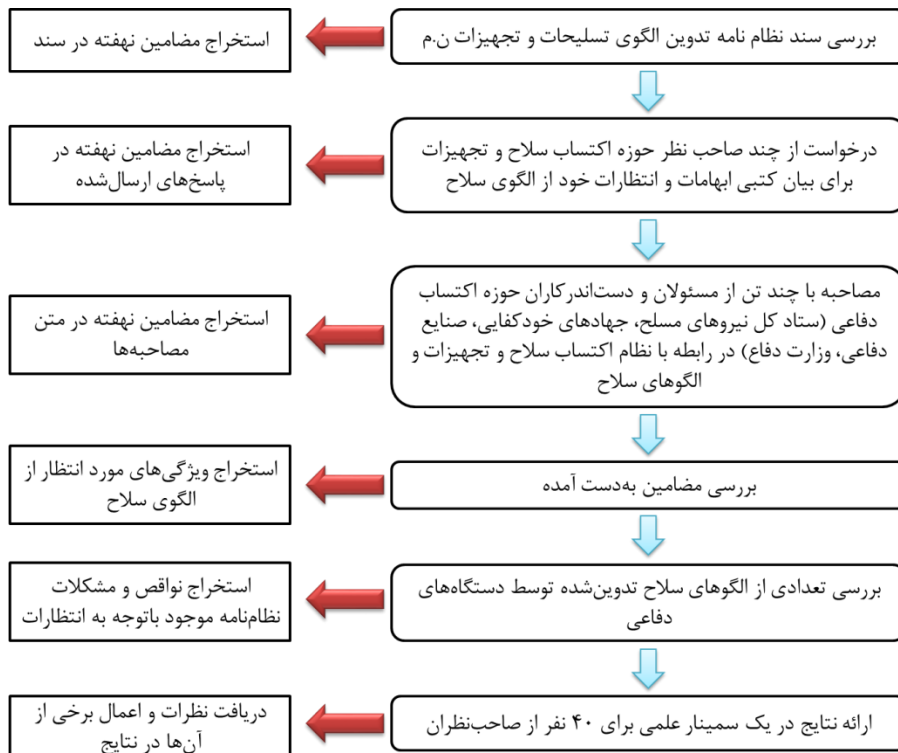
لذا ماهیت آن اکتشافی بوده و از رویکرد پژوهش کیفی استفاده شده است. به‌منظور جمع‌آوری داده‌ها، از بررسی و مطالعه سند موجود "نظام‌نامه تدوین الگوی تسلیحات و تجهیزات ن.م" و به موازات آن درخواست از چند کارشناس و صاحب‌نظر درگیر با مباحث الگوی سلاح و اکتساب سلاح و تجهیزات برای بیان سوالات یا دغدغه‌هایشان در باره الگوهای سلاح تولیدشده تا به امروز بود. همچنین، از مصاحبه‌ای که با ۱۴ تن دست‌اندرکاران نظام اکتساب دفاعی در ستاد کل نیروهای مسلح، جهادهای خودکفایی نیروهای مسلح و وزارت دفاع در سال ۱۳۹۶ در رابطه با نظام اکتساب دفاعی کشور انجام شده بود در جهت اهداف این پژوهش استفاده گردیده است که ترکیب آن‌ها در جدول ۱ ارائه شده است:

جدول ۱: مصاحبه‌شوندگان

مقام	تعداد	سابقه خدمتی
فرمانده و جانشین نیرو	۲	۳۰ سال به بالا
اداره تحقیقات ستاد کل نیروهای مسلح	۲	۳۰ سال به بالا
معاونت تحقیقات صنعتی وزارت دفاع	۲	۲۸-۳۰ سال
روسای جهاد خودکفایی	۲	۲۸-۳۰ سال
مدیرعامل صنایع دفاعی	۲	۳۰ سال
موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی	۳	۲۰-۳۰ سال
معاونین قرارگاه خاتم	۱	۳۰ سال

برای تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده از روش تحلیل محتوا و مضمون سند مذکور و پاسخ صاحب‌نظران و متن مصاحبه‌ها استفاده شده است. به منظور صحت‌سنجی نتایج به‌دست آمده، این نتایج مجدداً برای صاحب‌نظران ارسال گردید تا نظرات اصلاحی و تکمیلی خود را بیان کنند. سپس نتایج حاصل مجدداً برای گروهی از دست‌اندرکاران مرتبط (حدود ۴۰ نفر) به‌طور حضوری ارائه گردید و برخی از نظرات اعمال شد. سپس، نتایج حاصل به دست‌اندرکاران الگوی سلاح در اداره تحقیقات ستاد

کل نیروهای مسلح به‌عنوان مخاطب اصلی ارائه گردید و نظرات ایشان نیز اعمال شد. در ضمن، مشاهدات نزدیک پژوهشگر در مدت ۳۴ سال در حوزه اکتساب سلاح و تجهیزات نیز به‌معتبر بودن نتایج به‌دست آمده کمک کرده است. در شکل ۳ مراحل اجرای پژوهش نشان داده شده است.

شکل ۳: مراحل اجرای پژوهش

۴- یافته‌ها

۴-۱- تحلیل نظام‌نامه تدوین الگوی تسلیحات و تجهیزات ن.م

مقدمه این نظام‌نامه به دو مورد اشاره دارد:

۱- اهمیت موضوع؛ که در آن بر این واقعیت تاکید شده است که ورود یک سامانه سلاح / تجهیزات جدید الزامات و پیامدهای فراوانی را به‌دنبال خود می‌آورد. این چالش‌ها عمدتاً از جنس نیروی انسانی مناسب، فناوری، آموزش و تجهیزات آموزشی، نگهداری و تعمیر (نت)، تغییرات ساختار و سازمان، زیرساخت‌های متناسب، پشتیبانی، تغییر در تاکتیک‌ها و آیین‌نامه‌های رزم، یکپارچه کردن سامانه سلاح با سایر سامانه‌ها و تجهیزات، هزینه‌ها، زمان لازم جهت نهادینه کردن سامانه سلاح، بلندمدت بودن طول عمر خدمتی یک سامانه سلاح و غیرممکن بودن تغییر و تعویض سامانه، و ... هستند.

۲- اصول تقرب به موضوع و شیوه حل مساله؛ که به موضوع انتخاب الگوی سلاح، چالش‌ها و

انتظارات می‌پردازد؛

با نگاهی به محتویات این دو مورد، می‌توان به مضامین مختلف ارائه شده در جدول ۲ دست یافت:

جدول ۲: مضامین نهفته در نظام نامه تدوین الگوی تسلیحات

مضامین	گزاره‌ها
اطلاعات پشتیبان دقیق	وقت کافی، دقت کافی و هزینه کافی برای استخراج الگوها
وجود افراد کاربرد	نظام مستشاری برای تعیین الگو سلاح
روش‌های انتخاب	استفاده از روش‌های علمی در انتخاب الگو
شفاف‌بودن مطالبات کامل بودن مطالبات	مشکل در تعریف کامل مطالبات در ابتدای کار
ارتباط با محیط عملیاتی	تناسب سلاح با تاکتیک‌ها و آیین‌های رزمی
شناخت کافی از محیط	توجه به دشمن و محیط عملیاتی
روش‌های انتخاب	انجام بازی جنگ برای استخراج خصوصیات اصلی تسلیحاتی
راه‌حل‌های بدیل	راه‌حل‌های غیرسامانه‌ای
محدودیت منابع مالی تعیین اولویت‌ها	منابع مالی و اولویت‌بندی سامانه‌ها
تعیین تکلیف فناوری‌ها	راهبرد اکتساب فناوری
اثربخشی سامانه سلاح	پاسخگویی سلاح به تهدیدات
معیارهای انتخاب سامانه	مطالبات عملیاتی به‌عنوان معیار برای انتخاب سامانه
پیچیدگی فرایند	پیچیدگی انتخاب الگو
اثربخشی سامانه سلاح	پایداری الگو
اجماع ذی‌نفعان	تعامل ذینفعان
مفاهیم عملیاتی	توجه به مفاهیم عملیاتی
پاسخگو بودن آینده	تهدیدات آینده

از سوی دیگر، برای تدوین الگوی سلاح و تجهیزات در الگوهای تدوین شده یک سری اصول اساسی

مشترک مطرح شده است:

- قابلیت پاسخگویی به تهدیدات حال و آینده متناسب با تاکتیک‌های رزمی
- دستیابی به فناوری‌های مورد نیاز برای ساخت، یکپارچه‌سازی و بکارگیری سلاح و تجهیزات
- مدیریت مناسب منابع مالی و تعیین اولویت جهت دسترسی حداکثری به تجهیزات مورد نیاز
- تطبیق سلاح و تجهیزات با راهبردها و دکترین‌های عملیاتی و رزمی
- ایجاد تناسب سلاح و تجهیزات با شرایط و ویژگی‌های سازمانی و نیروهای انسانی خودی

- جهت‌دهی به تصویب پروژه‌های تحقیقاتی و سرمایه‌گذاری صنعتی برای راه‌اندازی خطوط تولید
 - جلوگیری از خرید سلاح یا تجهیزات عمده دفاعی جدید بدون در نظر گرفتن پشتیبانی آمادی آن‌ها
 - اطلاع از چگونگی وضعیت آمادی و عملیاتی نیروها
 - آشنایی با توانمندی صنایع و بیشترین استفاده ممکن از زیرساخت‌های موجود کشور
 - ایجاد قابلیت ارتقا و تغییرپذیری در سامانه‌ها و زیرسامانه‌های تسلیحاتی و تجهیزاتی
- که مضامین ارائه شده در جدول ۳ را در بر دارند:

جدول ۳: مضامین نهفته در اصول اساسی مشترک

مضامین	گزاره‌ها
ارتباط با محیط عملیاتی	تطابق با راهبردها و دکترین‌های عملیاتی
ارتباط با سازمان	تناسب سامانه با شرایط و ویژگی‌های سازمانی و نیروی انسانی
تعیین تکلیف تحقیق و توسعه دفاعی	جهت‌دهی پروژه‌های تحقیقاتی و سرمایه‌گذاری صنعتی
ارتباط با قابلیت‌های آمادی و صنعتی	مد نظر گرفتن ملاحظات پشتیبانی آمادی
	آگاهی از قابلیت‌های آمادی و عملیاتی
	آگاهی از قابلیت‌های صنعتی و زیرساختی
پاسخگوبودن حال و آینده	پاسخگویی به تهدیدات حال و آینده
ارتباط با محیط عملیاتی	تناسب با تاکتیک‌های رزمی
تعیین تکلیف فناوری‌ها	دستیابی به فناوری‌های مورد نیاز
ارتباط با بودجه دفاعی	مدیریت مناسب منابع مالی
اولویت‌ها	تعیین اولویت‌ها
پاسخگوبودن حال و آینده	قابلیت ارتقا و تغییرپذیری سامانه و زیرسامانه

از جداول ۲ و ۳ اینگونه بر می‌آید که الگوی سلاح می‌بایست یک ارتباط منطقی و آگاهانه با محیط عملیاتی، سازمان نیرو، قابلیت‌های صنعتی و آمادی، و بودجه دفاعی برقرار می‌کند که مبتنی بر اولویت‌ها پاسخگوی نیازهای حال و آینده داشته باشد.

۴-۲- تحلیل سوال از چندتن صاحب‌نظران

به‌منظور اطلاع و آگاهی از نظرات برخی صاحب‌نظران، از آن‌ها خواستیم اگر سوالات و یا دغدغه‌هایی در باره الگوی سلاح به ذهن‌شان می‌رسد که بایستی به آن‌ها پاسخ داد مطرح نمایند. نتیجه در جدول ۴ نشان داده شده است:

جدول ۴: سوالات و دغدغه‌های برخی از صاحب‌نظران

خوشه	گزاره‌ها
مفهوم الگوی سلاح	• آیا الگوی سلاح صحیح است یا الگوی تسلیحات؟ به تعبیر دیگر الگو برای یک سلاح باید نوشته شود و یا برای خانواده‌ای از سلاح؟ و یا برای هر دو حالت، اما با دو رویکرد متفاوت؟ • آیا می‌توان از عبارت الگو برای سلاح استفاده کرد؟ • تعریف ما از الگوی یک چیز مانند سلاح چیست؟ در واقع باید ابتدا تعریف واحدی از یک الگو صورت گیرد تا بتواند مستقل از زمینه باشد تا به عنوان یک الگوی مرجع پاسخگو باشد. • آیا برای یک سلاح خاص و معین می‌توان از عبارت الگو استفاده کرد؟
ویژگی‌های الگوی سلاح	• طول عمر یک الگوی سلاح تا چه حد می‌تواند باشد؟ • آیا الگوی سلاح را می‌توان برای مشکلات امروز تدوین کرد؟ • رابطه الگوهای سلاح با آینده چیست؟ • آیا یک نمونه (برند) معین و مشخص از سلاح‌های موجود در دنیا را می‌توان به عنوان الگوی سلاح اختیار کرد؟ • ویژگی‌های یک الگوی سلاح چیست؟ • چرا باید الگوی سلاح به عنوان یک الگوی مشترک تعریف شود؟ • آیا آنقدر انعطاف‌پذیر هستند که نیاز به کنار گذاشتن کامل آن در شرایط مختلف نبوده و با تغییراتی در کوتاهترین زمان ممکن و با صرف کم‌ترین هزینه قابل استفاده باشد؟ • آیا قرار است الگوی سلاح برای کلاسی از محصولات تدوین شود (مانند تدوین استاندارد در مرکز استاندارد دفاعی) و یا قرار است به جزئیات هر مدل پرداخته شود؟ • آیا بازه‌ی زمانی مشخصی برای اعمال تغییرات و به روزرسانی در اسناد الگو قید می‌شود و یا حسب ضرورت اصلاحات انجام می‌شود؟
انتظارات از الگو	• قرار بود فاصله بین تاکتیک و تکنیک را کاهش داده و حلقه وصل آن‌ها باشد، چقدر شد؟ • قرار بود افق پایداری از نیاز را ترسیم نموده و از حرکت‌های زیگزاگی پیشگیری کند؟ • قرار بود زبان مشترک بین صنعت و نیرو ایجاد کند؟ • قرار بود تعادل بین خلاقیت و نوآوری‌ها و بهره‌وری را برقرار کند؟ • کارکردهای یک الگوی سلاح چیست؟ • الگوی سلاح از چه منظره‌هایی باید پاسخگو باشد؟

خوشه	گزاره‌ها
نقش آفرینان	• الگوی سلاح را چه کسانی باید پیاده سازی نمایند؟ • مخاطب الگوهای سلاح چه کسانی هستند؟ • الگوهای سلاح را چه کسانی باید تبیین و تدوین کنند؟ • نقش صنعت دفاعی در تدوین الگوی سلاح کجاست؟ • ویژگی‌های نیروی انسانی تدوین کننده الگوی سلاح چه چیزهایی هستند؟
ساختار الگو	• ساختار یک الگوی سلاح چیست؟ • عناصر اصلی تشکیل دهنده یک الگوی محصولی چیستند؟ این عناصر در مورد الگوی سلاح چگونه تعبیر می‌شوند؟ • آیا محل تأثیر فاکتورهای نرم (دکترین، سیاست و ...) در این الگوها دیده می‌شود تا به وقت نیاز قابل تغییر باشند؟
ارتباط الگوی سلاح با ...	• ارتباط الگوی سلاح با مشخصات کارکردی سلاح چیست؟ • رابطه الگوی سلاح و اسناد راهبردی و دکترین چیست؟ • رابطه الگوی سلاح و نقشه راه محصول و فناوری چیست؟ • ارتباط بین الگوی سلاح و نیازهای عملیاتی چیست؟ • ارتباط بین الگوی سلاح و فناوری چیست؟ • ارتباط بین قابلیت (در سطح پائین تر سرویس) و الگوی سلاح چیست؟ • ارتباط بین الگوی سلاح و نت در یگان‌های نیروهای مسلح چیست؟ • جایگاه الگوی قابلیت در الگوی سلاح کجاست؟ • آیا می‌توان الگوی قابلیت را جایگزین الگوی سلاح نمود؟ • ارتباط بین منابع (طراحی، تولید و بهره‌برداری) و الگوی سلاح چیست؟ • قرار است الگوی اولیه بر چه اساسی طراحی شود؟ موجودی دنیا، چشم‌انداز موجود در دنیا، موجودی خودمان، چشم‌انداز چند ساله و ...؟ • ریشه‌های ایجاد یک الگوی سلاح چیستند؟

محتوای جدول ۴ نشان‌دهنده این واقعیت است که اگرچه امروز نظام‌نامه‌ای برای تدوین الگوهای سلاح ارائه و الگوهای متعددی مبتنی بر آن توسط نیروهای مسلح و ستاد کا.ن.م تدوین شده است، اما هنوز ابهاماتی در باره مفهوم و محتوای الگوی سلاح مرسوم وجود دارد. همانطور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، در رابطه با الگوی سلاح حداقل ۶ خوشه موضوعی وجود دارد:

- مفهوم الگوی سلاح
- ویژگی‌های الگوی سلاح
- انتظارات و کارکردهای الگوی سلاح
- نقش آفرینان و ذی‌نفعان الگوی سلاح

- ساختار و محتوای الگوی سلاح
- ارتباط الگوی سلاح با مفاهیم دیگر مانند دکترین، اسناد بالادستی، قابلیت، فناوری، صحنه نبرد، ...

۴-۳- تحلیل مصاحبه با برخی دست‌اندرکاران نظام اکتساب دفاعی

در ادامه به بررسی محتوای مصاحبه با برخی از مقامات ارشد دفاعی می‌پردازیم. این مصاحبه‌ها در سال ۹۶ انجام شده است (حدود ۹ سال بعد از ابلاغ و اجرای نظام‌نامه) که حاوی مطالب مهمی در ارتباط با الگوی سلاح و اکتساب سلاح و تجهیزات هستند. بررسی محتوای این مصاحبه‌ها نشان‌دهنده یک سری انتظارات و چالش‌ها در حوزه الگوهای سلاح است (جدول ۵):

جدول ۵: انتظارات و چالش‌ها بر اساس مصاحبه‌ها

مضامین	گزاره‌ها
ارتباط با محیط عملیاتی	توجه به مأموریت‌های نظامی که معمولاً شفاف نیستند
تقلیدی بودن الگو	تقلید از دیگران در بیان نیازها (بیان یک برند یا مصداق عینی) و تبیین نیازها از درون کاتولوگ‌ها
ارتباط با سیاست‌های بالادستی	ابهام در سیاست‌های بالادستی (یا سیاستی وجود ندارد و یا بسیاری نمی‌دانند سیاست‌ها و جهت‌گیری‌های بالادستی چیست)
ایفای نقش در سناریوهای مختلف	چندمنظوره کردن سامانه‌ها
راه‌حل‌های بدیل	بی‌توجهی به راه‌حل‌های غیرسامانه‌ای
فرایند تعیین نیاز	ناتوانی ساختار فعلی در تعیین نیازها
کل‌نگری الگو	هدف‌گذاری کلان توسط الگوی سلاح
دقیق بودن اطلاعات پشتیبان	فقدان اتاق فکرها (خام بودن نیازها)
قابلیت‌محوری	بی‌توجهی به قابلیت‌ها و تمرکز بر سلاح و تجهیزات
وابستگی به مسیر	وابستگی ذهنیت‌ها به گذشته و جنگ ۸ ساله
واقعی بودن نیاز	بیان نیاز برای جذب پول تحقیقات
ارتباط با نظریه امنیتی-دفاعی	فقدان نظریات امنیتی و دفاعی
ارتباط سامانه با نیاز	عدم انطباق طرح‌ها با نیاز
سلیقه‌ای بودن نیازها	وجود سلیقه‌محوری
یکپارچگی فرایند	فقدان یک فرماندهی و رهبری واحد برای تدوین الگوهای سلاح
یکپارچگی فرایند	ضعف الگو در جمع‌کردن و کنارهم کارکردن نقش‌آفرینان
یکپارچگی فرایند	فقدان زبان مشترک و گفتمان پابرجا
تعیین‌کنندگان نیاز	تبیین نیازها توسط آدم‌های بیکار
ارتباط با طرح‌ریزی دفاعی	فقدان طرح‌ریزی دفاعی بلندمدت پابرجا
افراد کاربرد	فقر در افراد ماهر برای ارائه مطالب پخته
اطلاعات پشتیبان دقیق	نداشتن پشتوانه علمی و مطالعاتی برای اعضای کمیته الگو

مضامین	گزاره‌ها
یکپارچگی فرایند	تغییر همه چیز با تغییر مدیریتی و فرماندهان
یکپارچگی فرایند	ضعف الگوهای سلاح در جلوگیری از موازی کاری
یکپارچگی فرایند	عدم تعامل و همکاری مشترک میان نقش‌آفرینان
آینده‌نگر بودن	مشخص کردن نیازهای آینده
یکپارچگی فرایند	تداخل وظایف و نقش‌ها

۴-۴- انتظارات و کارکردهای الگوی سلاح

با توجه به جداول ۲ تا ۵ می‌توان انتظارات و کارکردهای اولیه ارائه شده در جدول ۶ را برای الگوی سلاح مطرح کرد:

جدول ۶: انتظارات و کارکردهای اولیه الگو سلاح

ارتباط با محیط عملیاتی	مرتبط بودن
ارتباط با سازمان و نیروی انسانی	
ارتباط با قابلیت‌های آمادی و صنعتی	
ارتباط با منابع مالی (بودجه دفاعی)	
ارتباط با طرح‌ریزی دفاعی	
ارتباط با سیاست‌های بالادستی	
ارتباط با نظریه امنیتی-دفاعی	
ارتباط با مفاهیم عملیاتی	
ارتباط با نیاز و مطالبات	خروجی‌ها و کارکردها
تعیین تکلیف جهت تحقیق و توسعه دفاعی	
تعیین اهداف و اولویت‌های کلان	
تعیین سامانه و تجهیزات اولویت‌دار	
تعیین حوزه‌های تسلیحاتی اولویت‌دار	
تعیین نیاز و مطالبات عملیاتی	
تعیین قابلیت‌های عملیاتی	یکپارچگی
ایجاد همگرایی و اجماع میان نقش‌آفرینان	
پیشگیری از حرکت‌های زیگزاگی	
ایجاد تعادل بین خلاقیت و نوآوری‌ها و بهره‌وری	
جلوگیری از اسراف و موازی کاری‌ها	
ایجاد هماهنگی بین تکنیک، تاکتیک و عملیات	
تضمین استفاده بهره‌ور از منابع	
ایفای نقش سامانه در سناریوهای مختلف	پابرجایی
انعطاف‌پذیری سامانه در برابر تغییرات محیط	
قابلیت انطباق سامانه با تغییرات محیط	

آمادگی سامانه برای پاسخ به تغییرات محیط	
ایجاد ارزش افزوده عملیاتی	برتری‌سازی
ایجاد برتری	

این جدول بازگو کننده آن است که تصور صاحب‌نظرانی که مورد پرسش قرار گرفته‌اند و یا مصاحبه‌شوندگان، آن است که الگوی سلاح می‌بایستی یک رابطه منطقی با محیط حال و آینده، دکترین‌ها، ماموریت‌ها، قابلیت‌های عملیاتی، مفاهیم عملیاتی، محدودیت‌های منابع مالی، و به‌طور کلی با اسناد و تدابیر بالادستی داشته باشد؛ الگوی سلاح می‌بایست تکلیف اهداف و حوزه‌های تسلیحاتی اولویت‌دار را مشخص کرده و سمت و سوی تحقیق و توسعه را نشان دهد؛ الگوی می‌بایست سلاح موجب یکپارچگی در نظام اکتساب سلاح و تجهیزات شود؛ و پابرجایی سامانه‌های سلاح را در طول زمان (بلندمدت) را تضمین و خلق ارزش و برتری نماید. اما هنوز ما در اکتساب سلاح و تجهیزات شاهد موازی‌کاری‌ها، شفاف نبودن اولویت‌ها، تقلید از دیگران، تصمیم‌گیری‌های مجزا توسط نیروها و امثال آن هستیم.

۵- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در این پژوهش با استفاده از تحلیل "نظام‌نامه تدوین الگوی تسلیحات و تجهیزات ن.م"، تحلیل "سوالات و دغدغه‌های برخی صاحب‌نظران"، و تحلیل "متن مصاحبه با برخی دست‌اندرکاران اکتساب دفاعی و الگوی سلاح"، نظام‌نامه موجود به نقد کشیده شده است. بررسی‌ها و یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که:

۱- آنچه امروزه به‌عنوان "الگوی سلاح" رایج است بیشتر معطوف بر قالب و قواره‌ای است که طراحی شده است برای بیان نیاز به یک سامانه سلاح یا تجهیز مشخص و معین. به بیان ساده، آنچه اغلب رخ می‌دهد آن است که ابتدا سلاح مورد نظر انتخاب می‌شود (عمدتاً بر اساس سامانه‌های موجود دنیا)، سپس ویژگی‌های عملیاتی، آمادی و فنی آن در قالب قواره‌هایی که نظام‌نامه تعریف کرده است درج می‌شود.

۲- بر اساس نتایج تحلیل انجام‌شده، از موجودی که "الگوی سلاح یا الگوی تسلیحات" نامیده می‌شود انتظار می‌رود:

- مانع تعریف انبوه پروژه‌های ریز و درشتی گردد که ربط منطقی آن‌ها با یکدیگر مشخص نیست و بسیاری از آن‌ها موازی هم نیز هستند.
- مانع تعریف پروژه‌هایی که با نیاز خاصی در ارتباط نیستند شود.
- یک اجماع و همگرایی در رابطه با تسلیحات امروز و آینده میان نقش‌آفرینان ایجاد کند.
- دورنمایی از ویژگی‌های تسلیحاتی آینده را ارائه دهد.

- حوزه‌های تسلیحاتی مهم و اولویت‌دار را مشخص کند.
 - باعث ایجاد انضباط مالی (هزینه‌کردن بجا و درست منابع مالی محدود) شود.
 - پابرجایی بلندمدت سامانه‌های سلاح تعریف‌شده را تضمین کند.
 - نشان دهد که سامانه سلاح قرار است چگونه خلق قدرت دفاعی کند، چه ارزش عملیاتی یا تاثیر راهبردی ایجاد کند.
 - یک یکپارچگی در تولید نیاز، تعریف سامانه‌های سلاح و اکتساب آن‌ها در کل بخش دفاع ایجاد کند.
 - با تشخیص به‌هنگام نیازها، باعث تشخیص پیش‌دستانه فناوری‌های مورد نیاز و در نتیجه جلوگیری فناورانه شود (با تعریف سلاح در ابتدای کار و سپس تعیین فناوری‌های مورد نیاز، نه تنها جلوگیری فناورانه رخ نمی‌دهد بلکه روز به روز عقب‌ماندگی فناورانه افزایش می‌یابد)
 - این فرصت را برای تولید راه‌های خلاقانه و دست اولی ایجاد کند (با تقلید از دیگران نمی‌توان به چنین هدفی دست یافت)
- به نظر می‌رسد نظام‌نامه مورد بحث این پژوهش نتوانسته است به‌طور کامل موارد فوق را پوشش دهد و این نشان‌دهنده وجود یک سلسله‌خاها در مفاهیم، رویکردها، ساختار، روش‌ها و فرایندهای موجود طرح‌ریزی دفاعی - بخصوص بلندمدت - است. البته آنچه مسلم است خروجی نهایی مبحث الگوی سلاح بایستی به تعیین تسلیحات و تجهیزات برترساز اولویت‌دار امروز و آینده نیروهای مسلح با توجه به تغییر و تحولات محیط امنیتی - دفاعی منجر شود و خلق قدرت دفاعی را به دنبال داشته باشد.
- لذا پیشنهاد می‌شود:
۱. پژوهش یا پژوهش‌هایی عمیق در باره مفهوم الگوی سلاح - اگر بر استفاده از لفظ الگو اصرار وجود دارد - و یا هر مفهوم دیگری که بتواند کارکردها و انتظارات یادشده را برآورده سازد، انجام پذیرد.
 ۲. با توجه به معیارهایی که در بالا ذکر شد، ستاد کل نیروهای مسلح الگوهای سلاح تولید شده را مجدداً ارزیابی کند.
 ۳. پژوهشی برای ارزیابی فرایند جاری تولید الگوهای سلاح انجام پذیرد.
- یک کرسی نقد و بازنگری مفهوم الگوی سلاح با حضور دست‌اندرکاران مرتبط در دانشگاه عالی دفاع ملی تشکیل گردد.

منابع

- بیانات امام خمینی رحمه‌الله علیه: ۶۷/۶/۲۶؛
وصیت‌نامه امام خمینی رحمه‌الله علیه
بیانات مقام معظم فرماندهی کل قوا مدظله‌العالی ۱۳۸۰/۱۲/۲۷
پسندیده، اشرف السادات. بررسی جایگاه مدیریت فناوری در فرایند اکتساب دفاعی انگلستان. تهران: موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، ۱۳۹۰
ریزا، بروکس. خلق قدرت نظامی. مترجمان: علی جوشقانی، فرهاد نظری‌زاده، محمدمامین فقیه، انتشارات موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، 1397
ستاد کل نیروهای مسلح. نظام‌نامه تدوین الگوی تسلیحات و تجهیزات ن.م، ۱۳۸۷
فولادی، قاسم. بررسی و تحقیق در مورد الگوهای دریافت نیازهای عملیاتی نیروهای مسلح به منظور تعریف و انجام پروژه‌های تحقیقاتی صنعتی و توسعه تکنولوژی و ارائه الگوی مناسب. تهران: موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی، ۱۳۸۵
فولادی، قاسم. بیان نیاز عملیاتی نیروهای مسلح. تهران: موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی، ۱۳۹۶
فولادی، قاسم، دهقان، حسین، مهدی‌نژاد نوری، محمد، و حاتمی، امیر. چالش‌های نظام اکتساب سلاح و تجهیزات. تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۳۹۷
کارل اولریچ، استیون اپینگر. توسعه محصول جدید. مترجمان: محمدرضا میگون‌پوری، قاسم فولادی، فرهاد نظری‌زاده، لیلا امیرخانی، تهران: موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، ۱۳۹۴
- DAU, MANAGER'S GUIDE TO TECHNOLOGY TRANSITION IN AN EVOLUTIONARY ACQUISITION ENVIRONMENT, U.S Defense Acquisition University Press, (2005)
DAU, The Defense Acquisition University Smart Shutdown Guidebook, (2009)
DIS, Defence Acquisition High Level Blueprint, UK Mod, (2008)
Pollpeter, ASSESSING CHINA'S DEFENSE RESEARCH, DEVELOPMENT, AND ACQUISITION SYSTEM, The University of California Institute on Global Conflict and Cooperation, (2014)
Schwartz, Defense Acquisitions: How DOD Acquires Weapon Systems and Recent Efforts to Reform the Process, Congressional Research Service, (2014)
UK Mod, ENABLING ACQUISITION CHANGE: An examination of the Ministry of Defence's ability to undertake Through Life Capability Management, (2006)